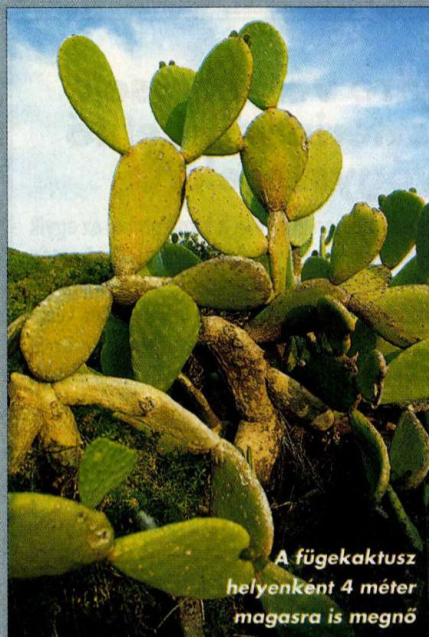

A fűgekaktusz
helyenként 4 méter
magasra is megnő

Egy nuraga bejárata

Spanyol őrtorony
Fertiliánál

ELSZIGETELT ÉLŐVILÁG

MADÁRLESEN SZARDÍNIÁN

Szardínia szigetének egyik legnyugatibb pontján állok,
a tengerből függőlegesen 40 méterre kiemelkedő mészköplató
tetején. Mögöttem az Algherói-öböl festői köríve, előttem
a Caccia-fok 168 méter magas mészkőszirtje magasodik.
A nap lemenőben, lassan vége egy meleg júniusi napnak.

Napok óta itt ér az este, s a mai te-
liholdas éjszakát a Galeria-fok
csodálatos szépségű sziklaszirt-
jén töltöm. Az itt költő kék kövirigó
éppen esti énekét fújja, az eddig béké-
sen napozó nagy természetű tirén gyík
pedig eltűnik a törpepálmák és agavék
sűrűjében. Az égen reggeltől estig lát-
ható és hallható sárgalábú sirályok mel-
lett alkonyat előtt mindig megjelen-
nek sarlósfecske és halvány sarlósfecske
csapatok. A fejem fölött cikáznak, és a

ferdén beeső napfényben jól látszik az
utóbbiak barna színe a sarlósfecskék
feketéje között.

Az algherói halászbárkák már haza-
felé pöfögnek sovány zsákmányukkal,
amikor jobbról, Maristella felől fel-
hangzik az első lappantyú pirregő
hangja. Enyhe szellő libben a szikla fe-
lett, kissé lehűti a forró levegőt.

A mészkőkarr borotvaéles barázdáin
alig találok akkora egyenletes felületet,
amelyen elfér a hálózásom. A szür-

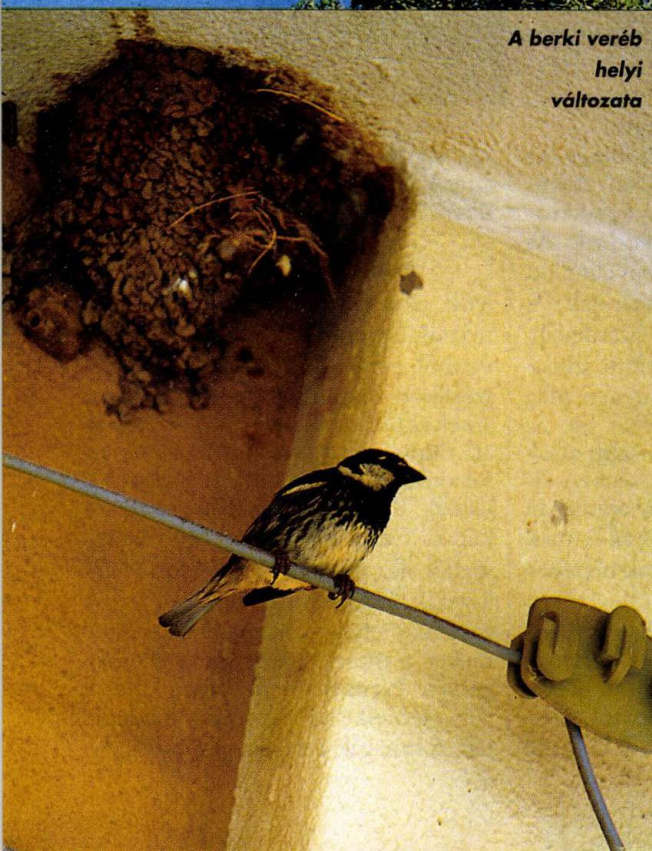
kület beálltával hirtelen minden ra-
gadni kezd a sós párától. A hálózásák
felületére kicsapódó nedvességre akár
írni is tudnék, megízlelem: sós. A há-
tizsákot a fejem alá gyűröm, s hallga-
tom a mediterrán vészmadarak telepe fe-
lől ide is feljutó bőgő hangokat. Mint-
ha ezer torok harsogná: gaóóó. Mélyen
alattam, a hullámok egyhangú moráját
a barlangokban tanyázó szirti galambok
turbékolása és szárnycsattogása töri
meg.

Sárgalábú
sirály
a mólón

A berki veréb
helyi
változata

A negyedik legnagyobb

A Szardíniát felkereső turisták többsége csak a városok, a műemlékek kedvéért hagyja el a tengerpartot. Ide, a szirtre szinte senki sem jön fel, és egyébként is a vendég nem a szabad ég alatt, hanem szállodában alszik.

A 24 ezer négyzetkilométeres területű Szardínia – Nagy-Britannia, Izland és Szicília után – Európa negyedik legnagyobb szigete. Az Olaszországhoz tartozó sziget az olasz csizmától 188 kilométerre, az afrikai partoktól 180 kilométerre, a szomszédos Korzikától pedig csak 11 kilométerre fekszik. Hossza 145, szélessége 27 kilométer. A sziget a harmadidőszaktól kiemelkedő Tyrren-öskontinens egy darabja, a mai Olaszország földtörté-

netileg legidősebb része. Lakóinak száma 1,5 millió. Felszíne dombos, középhegységi táj medencékkel és fennsíkokkal, átlagos magassága 334 méter. Legmagasabb pontja a Gennargentu-hegység 1834 méteres csúcsa, a *Punta La Marmora*. Fő alkotó kőzete a mészkő, amelyre helyenként homokkőretek rakódtak. A szél, a víz és a Nap évmilliók óta formálja mindkettőt, volt idejük, hogy fantasztikus sziklaformációkat, barlangokat és karmezőket hozzanak létre. A szigeten eddig 336 barlangot kutattak fel, de ez csak kis töredéke a ténylegesen létező barlangoknak.

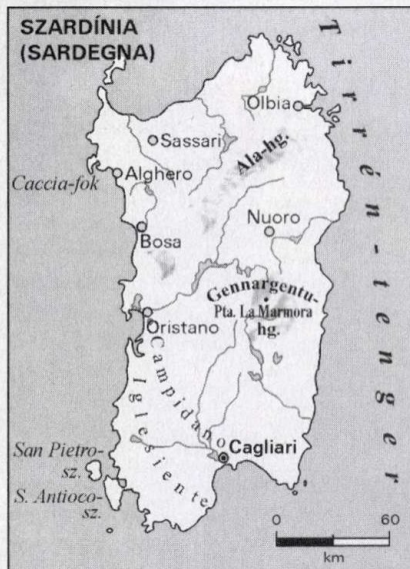
Szigeti alfajok

A sziget minden nagyobb szárazföldtől jelentős távolságra fekszik, ez meglátszik a növényzetén és az állatvilágán is: az izolációs hatás következtében számos olyan faj és változat alakult ki, amely kissé eltér a szárazföldön élő törzsalaktól. Csak példaként említek néhány szigeti alfajt: *egerészölyv* (*Buteo b. arrigonii*), *vándorsólyom* (*Falco peregrinus brookei*), *kuvik* (*Athene noctua sarda*), *gyöngybagoly* (*Tyto alba ernesti*), *nagy fakopáncs* (*Dendrocygus major harterti*), *szürkevarjú* (*Corvus corone sardorius*), *szardíniai poszáta* (*Sylvia sarda*), *berki veréb* (*Passer hispaniolensis arrigonii*), *zöldike* (*Carduelis chloris madarász*).

Az emlősök között még erősebben érvényesül a szigethatás, hiszen nekik még kisebb az esélyük, hogy átjussanak a szárazföldről, így hosszú ideje élnek a sziget fogságában. A *denevéreket* kivéve szinte minden itt élő emlős valamelyik szárazföldi faj változata. Ilyen a *kerti pele* (*Eliomys quercinus sardus*), a *gímszarvas* (*Cervus elaphus corsianus*) és mások.

Megtalálhatóak Szardínián a mediterrán térségre jellemző más fajok is: például a *reznek*, a *sárgalábú sirály*, a *kucsmás poszáta*, a *kék kövirigó*, a *mediterrán vészmadár*, az *üstökös kárókatona*, a *rózsás flamingó*, a *fakókeselyű*, a *héjasas*, az *eleonóra sólyom*.

Milyen szerepet töltenek be a sziget élővilágában a szárazföldről ide települt fajok? Talán a leggyakrabban látható, közönséges faj a *sárgalábú sirály*, amelynek termete és hangja nagyon hasonlít az ezüstsirályéhoz, de a lábai az ezüstsirály rózsaszínével szemben sárgák. A Caccia-fokban végződő félsziget nyugati oldalán két ötezer párból álló telepe van. Mindkettő a part-

tól 80-100 méterre a tengerből kiemelkedő meredek falú sziklaszirten, ahol se emberek, se ragadozók nem férnek hozzájuk. A telepen kormoránok és énekesmadarak is megbújnak, a közelükben legalább két pár vándorsólyom is fészkelőhelyre talált. A part meredek szikláinak üregeiben a *mediterrán vészmadár* költ.

A sárgalábú sirályok minden ehető elfogyasztanak a tengerparton, nagy szerepük van a szerves hulladékok eltakarításában. Az üstökös kárókatonák fő tápláléka a hal, emiatt a halászok gyakran tönkreteszik a fészkeiket. Cagliari környékén, a sekély vizű lagúnákban *rózsás flamingók* költenek. Ők főleg az ott élő apró, vörös rákokkal táplálkoznak.

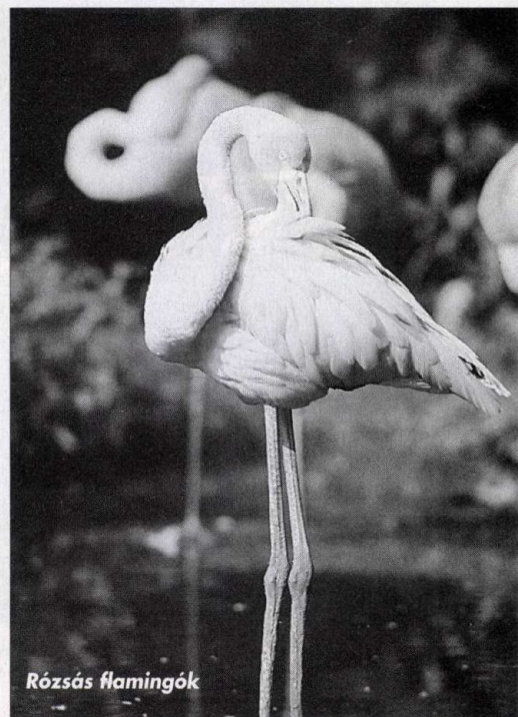
Keselyűk alkonya

Az egykor olyan gyakori birka- és kecskatarás ideje leáldozóban. A kőfallal körülvett legelők és éjszakázóhelyek lakók nélkül árválkodnak. Az itt-ott még látható nyájából elhullott juhokat a *fakókeselyűk* takarítják el. Olaszországban már csak Szardínián, Algherótól délre, a Bosa előtti sziklafalon él ez a madár. Nemrégén még *saskeselyű* is fészkelte erre felé, de az utóbbi tíz évben eltűnt. A szirti sasok és a héjasasok az Ala-hegységben élnek. Az ő feladatuk, hogy kordában tartsák a *nyulak*, a *vörös foglyok* és más, náluk kisebb termetű állatok népességét.

Az eleonóra sólyom a Szardíniához tartozó San Pietro- és a San Antioco-szigeten költ. Ősszel onnan indulnak tovább a vonuló madárcsapatok Afrika felé. A ragadozó ebből a fiatal

egyedekkel felszaporodott vonuló seregből szerzi táplálékát. A tűzoknál kisebb termetű, szép rajzolatú *reznek* a füves síkságok madara. Főleg Sassari-tól keletre, valamint Nuorónál és Marmilla környékén élnek erős populációi. Növények magvaival és rovarokkal táplálkoznak.

Az egerészölyvek sem vitorláznak át a szárazföldre, a mandulafenyő és tölgy elegyes erdőkben, nyárfasorokban elég gyakoriak. Mint mifelénk a közönséges seregélyt, itt az *egyszínű seregélyt* látni mindenfelé a villanydrótokon, a tanyákat övező fák. A ku-

Rózsás flamingók

vik szardíniai alfaját romos, lakatlan tanyák falain és a *nuragák* hasadékaiban sikerült megfigyelni.

A nuragák élővilága

Mik azok a nuragák? Súlyos, több mázsa, egyenes oldalúra faragott kövekből, cementáló anyag nélkül összeállított monumentális építmények, amelyekből a szigeten vagy hétezer áll. Eddig mindössze harmincat tártak föl a régészek. Hasonló emlékek találhatók Korzikán és a Baleg-szigeten is. Ezek az egy vagy több helyiségből álló megalit építmények a kőkorszak kezdetétől keletkeztek; ember lakóhelyként megvédték az ittenieket a moszkítóktól és az ellenségektől. Némelyikben vallási kultusz vagy temetkezés nyomaira bukkantak. A nuragák a sziget egész területén

MI ÉL A FÖLDKÖZI-TENGERBEN?

Egy szót sem vesztegettünk a tenger alatti növény- és állatvilág gazdagságáról, pedig ez messze túlszámolja a szárazföldit. A *Mi él a Földközi-tengerben?* című könyvben 368 tengeri növény- és állatfaj leírása olvasható, és a felsorolás nem törekszik teljességre.

A sziget egyik legszebb helyén 15 éve vezet könnyűbúvár-iskolát egy német fiatalember. Kérdezem, mégis miért olyan szomorkás egy ilyen mesés helyen? Gyanútlan kérdésemre azt feleli: azért, mert a tenger élővilága itt is annyira tönkrement, hogy nem is hasonlítható a másfél évtizeddel ezelőttihez. És mindez nem az európai part mellett, hanem a tenger közepéből kiemelkedő szigeten, ahol a hozzá nem értő ember csodálatosan tisztának látja a vizet. Ez az utolsó nyaram itt – mondja. Felhagyok a búváriskolával, visszatérek Münchenbe, ezután hőlégballonos túrákat vezetek.

fellelhetők, csaknem minden négyzetkilométerre jut egy megalítépítmény. E régészeti szempontból ropant érdekes alkotások számomra azért fontosak, mert az amúgy jobbára kietlen, köves pusztaságokon kitűnő búvóhelyet adnak a *kóvínigónak*, a *kuvíknak*, a *török gekkónak*, az *olasz faligyíknak* és számtalan *rovárnak*. Rengeteg mély hasadéku az élővilág valóságos mentsvára, másfél tucat denevérfaj él itt, köztük a nálunk is megtalálható fajokon kívül a *bulldog denevér* is. A *szardíniai nyúl* a mediterrán mezei nyúl (*Zepus capensis mediterraneus*) egyik változata. Nem szabad megfeledkeznünk az itt élő *szardíniai gímszarvasról*, a *dámról* és a *myflonról*, amelyet hozzánk is betelepítettek.

A növényzet nagyrészt hosszú, eső nélküli periódusok átvészelésére képes, szárazságtűrő fajokból áll. A sokféle tüskés bozótot alkotó *gachia cserjéken*, *kutyatejféléken* (euforbiakon) kívül feltűnő a tavasszal mindenfelé virágzó *óriás husáng*, a helyenként fává növekvő vagy több száz méteres kerítésként szolgáló *fügekakusz*, az erdőalkotó *mandulafenyő*, a *trópepálma* és a *paratölgy*. Európában itt termelik a legnagyobb mennyiségben a paratölgy lefejtett kérgét, a parafát. A hűvös, nedvesebb völgyek színfoltja a kanyargós levelű *tavaszi ciklámén*.

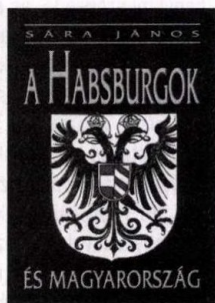
BÉCSY LÁSZLÓ

Könyvtermés

ALBERT VALÉRIA rovata

A Habsburgok és Magyarország

A *Habsburgok* különösen „divatosak” mostanában. A legutóbbi években számos könyv jelent meg uralkodóikról és uralmukról. Szükség is volt arra, hogy árnyalják a történelemben betöltött szerepüket, mert azt a rendszerváltás előtt többnyire egyoldalúan tálták. Most a Habsburg-rajongók igazi csemegét vehetnek kezükbe.

Sára János könyvéhez foghatóat ugyanis még nemigen láttam. Az összes Habsburg-uralkodót, feleségeikkel és gyermekeikkel együtt számba veszi, röviden ismertetve jellemvonásaikat, olykor kulle-müket, nagy vonalakban pedig történelmi tetteiket is. A könyv érdekessége nem igazán az első részekben rejlik, hiszen már nem is egy – a jelen kötetben foglaltaknál alaposabb – történelmi elemzés jelent meg.

A *statisztikai összefoglaló táblázatok* azonban rendkívüliek. Ezekből aztán mindent megtudhatunk. A szerző meglehetősen bonyolult számításokkal kalkulálta ki – a kötet e számítások képleteit is közli – a trónra kerülési életkor és az uralkodási idő korrelációjának szoros voltát az átlagos uralkodási év felettiek és az átlagos uralkodási év alattiak esetében. Megtudhatjuk az uralkodók és leszármazottaik életkorát, vagy egy másik táblázatból az uralkodók és első leszármazottaik megélt életkorát korcsoportok szerinti megosztásban. Táblázatban szemlélhetjük, hogy a dinasztia tagjai milyen keresztneveket adtak legszívesebben gyermekeiknek, csakúgy mint azt is, hogy hol alusszák örök álmukat. Ha valaki a feleségek házasságban eltöltött éveinek számára kíváncsi, a könyvből pillanatok alatt ki-keresheti csakúgy, mint azt, hogy átlagosan hány évenként született egy gyermek családjaikban. Itt meg kell említenem *Erzsébet* görz-tiroli grófnőnek, I. *Albert* feleségének a nevét, hiszen a XIII. században a legtöbb Habsburg-gyermeknek, szám szerint huszonegynek ő adott életet! Az más kérdés, hogy közülük tíz nem érte meg a 10. életévét.

A könyv statisztikai mutatóinak egy része nyilván használhatatlan az átlagolvasó számára. Am ne mosolyogjunk például A *termékenység és a házassági idő hatása a szülésekre* című táblázaton sem! Abból ugyanis kiderül, hogy a Habs-

burg-uralkodók összesen 491 évet töltöttek első házasságukban, és – ha jól értem – ez idő alatt 2,82 gyermekük született, második házasságukban csak száz évet töltöttek, mégis 5 gyermekük született, a harmadik házasságban már csak ötvenkét évet töltöttek, nem csoda, hogy csupán 3,25 gyermek látott napvilágot. Viszont nem értem – s bizonyára bennem van a hiba –, hogy negyedik házasságukban, amelyben csak huszonkilenc évet töltöttek, miért született 5,8 gyermek. Lehet, hogy a következő táblázatok magyarázatot adnak erre, én azonban rászorultam volna, hogy szavakkal is leírják, mi olvasható ki mindebből. A történészek számára a kézikönyv több összefoglaló táblázata is bizonyára nagyon hasznos lesz. Akik pedig erre nem kíváncsiak, azok bőven kapnak olvasnivalót a megelőző fejezetekben. A magam részéről csak az illusztrációt hiányoltam. Ha már ennyit olvasok egy családról, szerettem volna némelyiküknek az arcvonásait is látni. (*Athenaeum* 2000 Kiadó, 2001, 736 oldal, 4950 forint)

– J –

Hurrikánok és tornádók

Volt már az időjárásról foglalkozó kötete az immár negyvenötödik alkalommal jelentkező – így lassan tudományos kisenciklopédiává bővülő – *Szem-Tanú*-sorozatnak. Ez a mostani kötet a *szélsőséges* – rendkívüli energiákat mozgósító vagy összpontosító – *időjárás jelenségeket* mutatja be, gyönyörű képekkel, hiteles dokumentumokkal és a legkorszerűbb eszközök eredményeit felhasználva, ugyanakkor egyszerűen, lényegre törően, a nem szakmabeliek számára is felfogható és izgalmas módon.

Kit ne érdekelnének a szélsőséges időjárási helyzetek okai? Ki ne volna kíváncsi az orkánok, a hurrikánok és a tornádók világára? A villámlás és a mennydörgés, a sokszor velük járó felhőszakadás vagy jég-eső is mindmáig mindannyiunkban csodálatot és félelmet kelt, a fenséges Természet iránti tiszteletet ébreszti fel bennünk. De ilyenek a hószakadások, a köd, a tengeri viharok, az árvizek, avagy akár a pusztító szárazságok is. Ezek mind-mind szóba kerülnek a legújabb *Szem-Tanú* színes lapjain. Még a mindmáig nehezen magyarázható rejtélyes időjárás jelenségekről is szó esik, mi több, Naprendszerünk szomszéd bolygóinak különleges légköreivel és azok igazán rendkívüli időjárásaival is megismerkedhetünk. (*Park* Kiadó, 2001, 64 oldal, 2150 forint)

FODOR LAJOS ISTVÁN